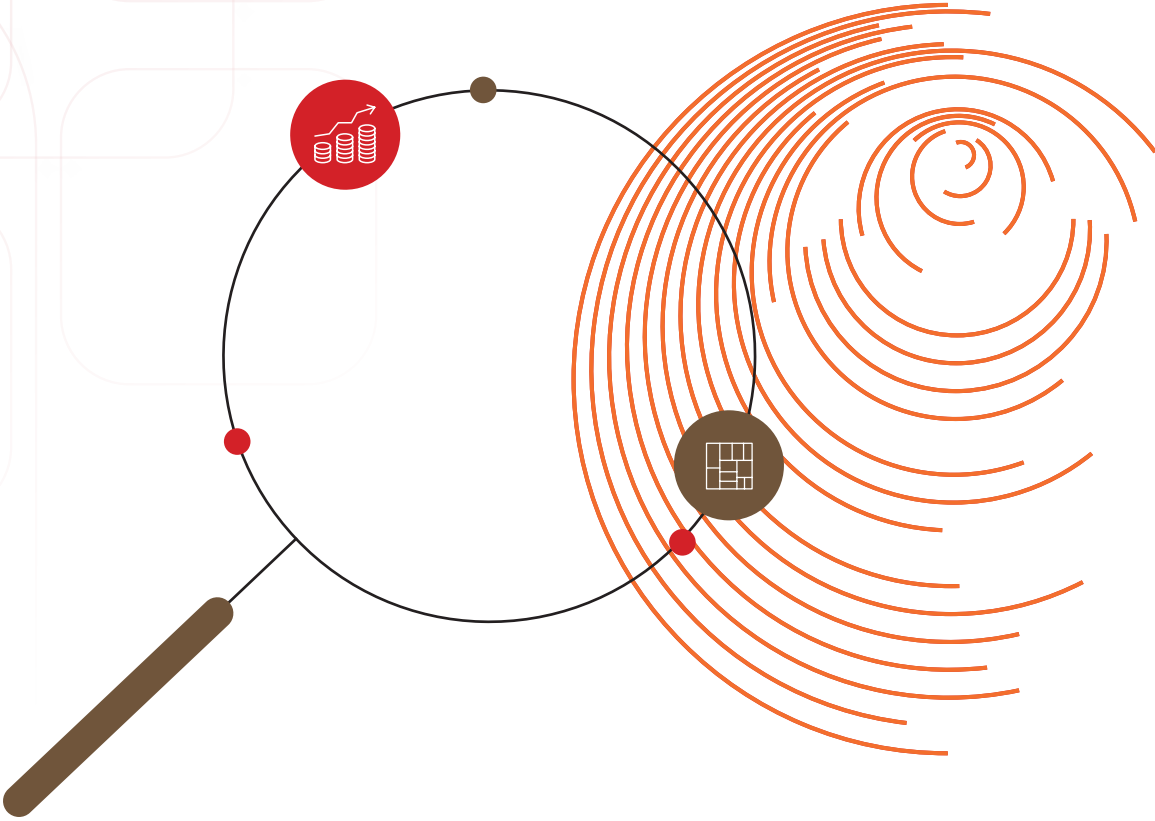
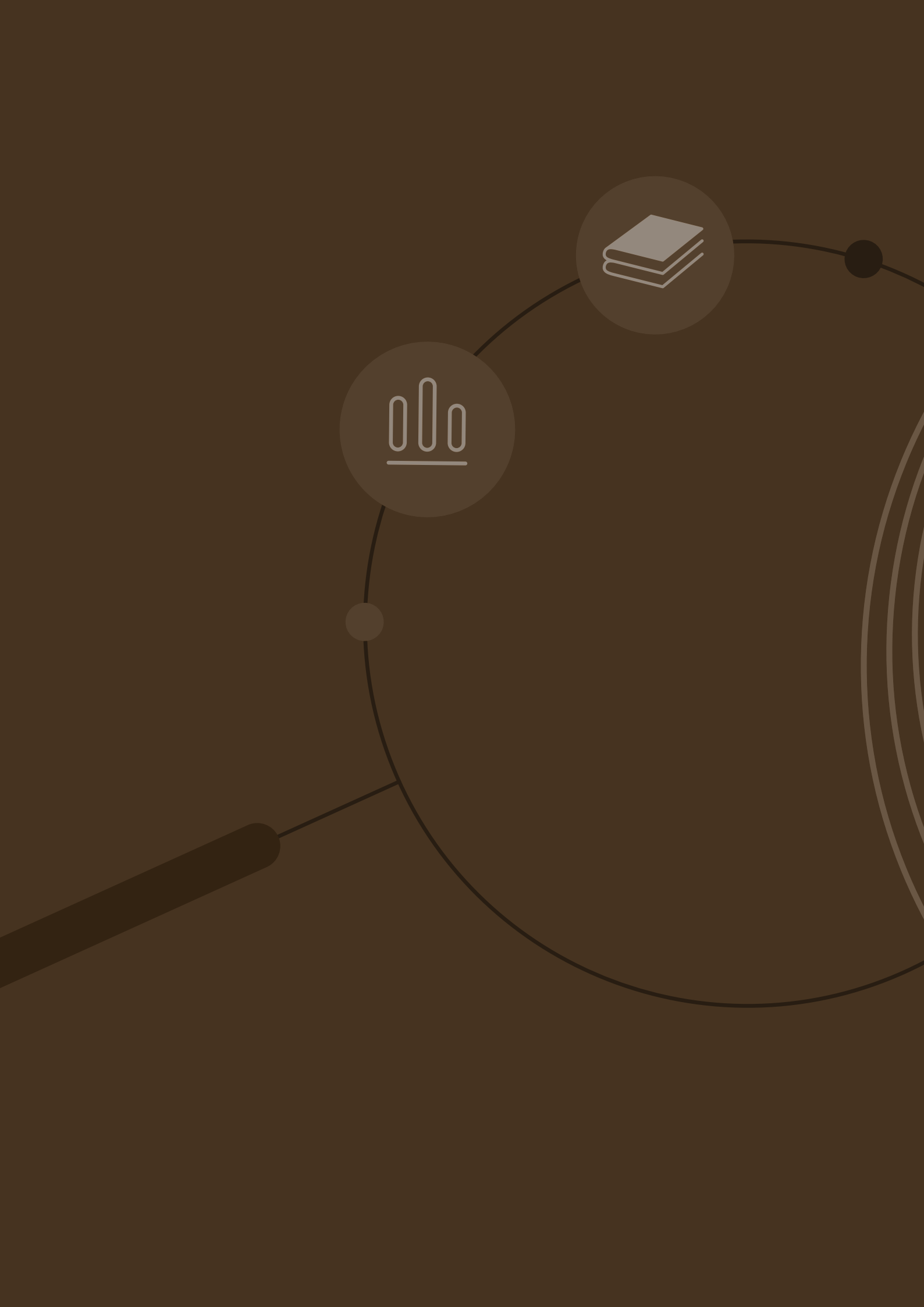

OCAK 2026

EKONOMİ GÜNDEMİ

- Ebeveyn Katılımına Yönelik Dışsal Talepler ve Ekonomik Yansımaları
- İlk Kuşak Elitler: Okul Sosyal Ağları ve Eğitimin Ekonomik Boyutu
- Kalkınmanın Biyolojik Bedeli ve “Yorgunluk Ekonomisi”

Hazırlayanlar

Özgür Bayram Soylu
Cem Demiroğlu
Mehmet Yücel Atış

Editör

Semra Gülen

Grafik Tasarım

Betül Berra Kurt

Yayın Türü

Bülten

Yönetim Yeri

Burhaniye Mah. Hacı Reşit Paşa Sok. No: 18
Üsküdar / İstanbul

İletişim

0216 422 00 22
www.enstitusosyal.org
info@enstitusosyal.org

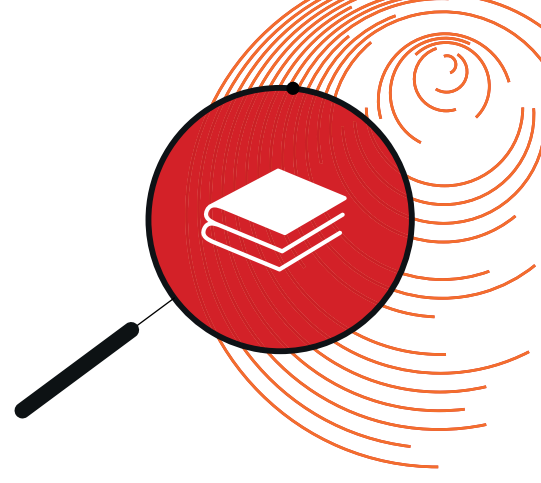
Ekonomi Gündemi | No. 3

Ocak 2026

EKONOMİ

GÜNDEMİ

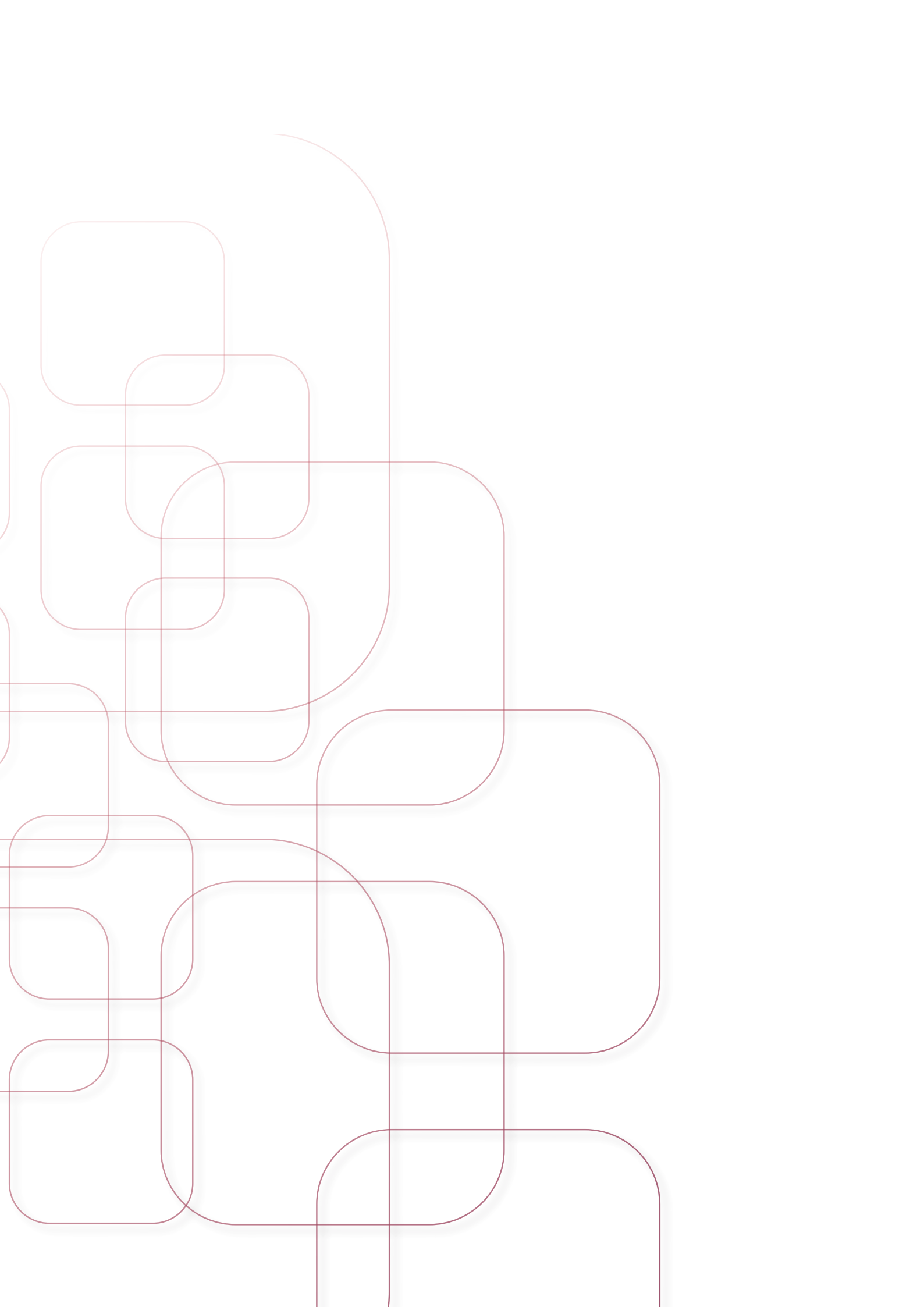
EKONOMİ

ARAŞTIRMALARI

EKONOMİ ARAŞTIRMALARI

- Ebeveyn Katılımına Yönelik Dışsal Talepler ve Ekonomik Yansımaları
- İlk Kuşak Elitler: Okul Sosyal Ağları ve Eğitimin Ekonomik Boyutu
- Kalkınmanın Biyolojik Bedeli ve “Yorgunluk Ekonomisi”

Eşitsizliğin Görünmeyen Mekanizmaları

İktisat literatürü eşitsizliği uzun süre gelir, eğitim, ücret ve istihdam gibi ölçülebilir çıktılar üzerinden analiz etmiştir. Ancak son dönemde ortaya çıkan yeni nesil ampirik çalışmalar, eşitsizliğin yalnızca sonuçlarda değil, bu sonuçları üreten gündelik mekanizmalarda ve kurumsal reflekslerde kök saldiğını göstermektedir. Ebeveynlik rollerine ilişkin kurumsal beklentiler, eğitim sistemindeki sosyal ağlar ve üst düzey yöneticilerin maruz kaldığı stres dinamikleri, birbirinden farklı alanlar gibi görünse de, ortak bir yapısal özelliğı paylaşmaktadır: eşitsizliği sessiz, dolaylı ve çoğu zaman fark edilmeden yeniden üretmeleri.

Bu rapor, bu ortak yapıyı üç önemli çalışma üzerinden analiz etmektedir. İlk olarak, “annelik cezası”nın yalnızca ev

içi iş bölümünün ötesinde, aile dışındaki kurumların annelere yönelttiğı “dışsal talepler”den beslendiğini ortaya koyan alan deneyi incelenmektedir. İkinci olarak, okul içi sosyal ağların elit üniversitelere erişimde nasıl asimetrik getiriler ürettiğini gösteren eğitim ekonomisi bulguları ele alınmaktadır. Son olarak ise ekonomik stresin biyolojik yaşlanma ve mortalite üzerindeki etkilerini göstererek finans literatürünü insan sağlığı bağlamında değerlendiren çalışma tartışılmaktadır.

Bu üç analiz birlikte incelendiğinde, eşitsizliğin politika eksikliklerinin yanı sıra nasıl ölçüldüğünden, hangi grupların muhatap alındığından ve hangi bedellerin görünmez kılındığından kaynaklandığı açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

Ebeveyn Katılımına Yönelik Dışsal Talepler ve Ekonomik Yansımaları

Who You Gonna Call? Gender Inequality in External Demands for Parental Involvement

Kadınların iş gücü piyasasına katılımı artmasına rağmen, “annelik cezası” olarak tanımlanan ücret farkı ve kariyer yavaşlaması olgusu kalıcılığını korumaktadır. Bu durum, çoğu zaman ev içi iş bölümü, bakım emeği ve zaman kısıtları üzerinden açıklanır. Ancak Kristy Buzard, Laura K. Gee ve Olga Stoddard’ın (2025) çalışması, bu çerçevenin eksik olduğunu göstererek tartışmayı hane sınırlarının ötesine taşımaktadır. Çalışma, annelik cezasının yalnızca ev içinde değil, **aile dışındaki kurumların annelere yönelttiği asimetrik talepler** yoluyla da yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Kuramsal Çıkış Noktası: Dışsal Talepler Nedir?

Araştırma, “dışsal talepler” kavramını; okullar, sağlık kuruluşları, spor kulüpleri ve benzeri kurumların ebeveynlerden talep ettiği zaman, dikkat ve sürekli erişilebilirlik beklentileri olarak tanımlamaktadır. Bu talepler ev içi iş bölümünden bağımsız gibi görünse de, fiiliyatta toplumsal normlar üzerinden işlemektedir. Böylece kadınlar, ev içi sorumluluklarla sınırlı kalmaksızın

kurumsal temas noktalarında da “varsayılan sorumlu ebeveyn” konumuna itilmekte; bu durum kadınların iş gücü piyasasındaki sürekliliğini ve verimliliğini sistematik biçimde zayıflatmaktadır.

Veri ve Yöntem: Kurumsal Reflekslerin Deneysel Ölçümü

Çalışma, ABD’deki yaklaşık 80.000 okul müdürünü kapsayan geniş ölçekli bir alan deneyi üzerine kuruludur. Araştırmacılar, iki ebeveynli kurgusal bir aile adına gönderilen e-postalarla okullardan geri arama talep etmiş ve hangi ebeveynin geri arandığını gözlemlemiştir. Deneysel tasarımda, e-postanın anneden ya da babadan gönderilmesi, ebeveynlerin müsaitliğine dair açık sinyaller verilmesi ve “Kararları birlikte alıyoruz” gibi eşitlik vurgularının kullanımı sistematik olarak değiştirilmiştir. Bu yaklaşım, gözlenen farklılıkların bireysel tercihlerden ziyade, **kurumsal ve toplumsal normlardan** kaynaklandığını nedensel olarak test etmeyi mümkün kılmıştır.

Temel Bulgular: Varsayılan Ebeveyn Olarak Anne

Bulgular son derece nettir. Hiçbir ek bilgi içermeyen temel mesajlarda, okullar anneleri babalara kıyasla **yaklaşık 1,4 kat daha fazla** aramaktadır. Başka bir ifadeyle, anneler “ilk aranacak kişi” olarak sistematik biçimde tercih edilmektedir. E-posta babadan gönderildiğinde bile, geri aramaların önemli bir kısmı yine anneye yönelmektedir. Babaların açıkça müsait olduklarının belirtilmesi, bu farkı azaltsa da tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Buna karşılık, annelerin müsaitliğini vurgulayan ifadeler eşitsizliği daha da derinleştirmektedir.

Bu sonuçlar, toplumsal reflekslerin **asimetrik** olduğunu göstermektedir: Babaların bakım sorumluluğunu üstlenebileceğine dair sinyaller sınırlı ölçüde etkiliyken, annelerin “doğal sorumlu” olduğu varsayımı son derece güçlüdür.

Ekonomik Mekanizma: Sürekli Kesintiler ve Görünmeyen Maliyetler

Bu davranış kalıbı, kadınlar açısından iki katmanlı bir ekonomik maliyet yaratmaktadır. İlk olarak, anneler iş günleri içinde daha sık bölünmekte; telefonlar, randevular ve çeşitli talepler zamanlarını ve dikkatlerini etkilemektedir. İkinci olarak, bu kesintiler zihinsel yükü artırarak kadınların kariyer yatırımlarının getirisini düşürmektedir. Böylece eşit ücret ve fırsat politikaları uygulansa dahi, dışsal talepler yoluyla oluşan görünmez maliyetler emek piyasasında asimetrik sonuçların sürmesine neden olmaktadır.

İktisadi açıdan bakıldığında bu mekanizma, emek arzının bireysel tercihlerle birlikte, **kurumsal beklentiler ve sosyal normlar** aracılığıyla da şekillendiğini göstermektedir. Kadın emeği, dışsal talepler nedeniyle daha parçalı ve kesintili hâle gelmekte; bu da uzun vadede ücret ve terfi farklarına yansımaktadır.

Bilgi, Sinyal ve Kurumsal Ön Yargı

Çalışma, bilgi ve sinyal mekanizmalarının da toplumsal normlar çerçevesinde işlediğini ortaya koymaktadır. “Bu tür kararları birlikte alıyoruz” gibi eşitlik sinyalleri, anne ve babalar arasında gözlenen farkı yaklaşık %20 azaltmaktadır. Ancak bu etki sınırlıdır; çünkü kurumsal aktörlerin ön kabulleri, iletilen bilginin nasıl yorumlanacağını belirlemektedir. Dolayısıyla mesele, bireylerin ne söylediğinden çok, kurumların bu mesajları hangi normatif çerçevede okuduğudur.

Makro Düzey Sonuç: Annelik Cezasının Sessiz Kaynağı

Bu mikro düzey davranışlar bir araya geldiğinde, makro düzeyde annelik cezasının neden kalıcı olduğunu açıklayan güçlü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlik, salt ev içi iş bölümüyle sınırlı olmayıp kurumların anneleri varsayılan muhatap olarak konumlandırmasından beslenmektedir. Böylece annelik cezası, açık ayrımcılıktan ziyade günlük iletişim pratikleri üzerinden, sessiz ama süreklilik arz eden bir mekanizma hâline gelmektedir.

Politika Çıkarımları: Eşit Çağırılma Hakkı

Çalışmanın politika mesajı açıktır. Aile içi denge yalnızca eşit ücret ve istihdam politikalarıyla sağlanamaz. Kurumların ebeveynlerle kurduğu iletişimde **eşitlik esaslı protokoller** geliştirmesi, otomatik bilgilendirme sistemlerinin her iki ebeveyni eşit biçimde kapsamaması ve işverenlerin çalışanların maruz kaldığı dışsal talepleri dikkate alan esnek düzenlemeler yapması gerekmektedir.

Sonuç

Buzard, Gee ve Stoddard'ın çalışması, aile içindeki eşitsizliğin çoğu zaman evin içinde değil, e-postalarda, telefonlarda ve kurumsal reflekslerde üretildiğini göstermektedir. Bu bağlamda eşitlik, "eşit iş ve ücret" meselesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda **eşit çağırılma hakkını** da içerir. Çünkü bazen ekonomik eşitsizlik, kimin arandığıyla başlar.

Kaynak: Buzard, K., Gee, L. K. & Stoddard, O. (2025). Who you gonna call? Gender inequality in external demands for parental involvement. *The Quarterly Journal of Economics*, 140(4), 2805-2849. <https://doi.org/10.1093/qje/qjaf027>

İlk Kuşak Elitler: Okul Sosyal Ağları ve Eğitimin Ekonomik Boyutu

First-Generation Elite: The Role of School Social Networks

Eğitim, iktisat literatüründe uzun süredir sosyal hareketliliğin en güçlü araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Özellikle elit üniversitelere erişim; yalnızca daha yüksek ücretlerin değil, aynı zamanda daha istikrarlı kariyer yollarının, geniş sosyal ağların ve kalıcı politik-ekonomik etki alanlarının kapısını açan kritik bir eşik niteliği taşır. Bu nedenle elit eğitime erişim, modern ekonomilerde bireysel refahın ötesinde, toplumsal tabakalaşmanın yeniden üretildiği temel kurumsal alanlardan biri olarak görülmektedir.

Cattan, Salvanes ve Tominey'nin çalışması, bu eşik noktasının bireysel yetenek ve akademik başarının yanı sıra, okul döneminde kurulan sosyal ağlar aracılığıyla nasıl şekillendiğini mikro düzeyde inceleyerek eğitim ekonomisi literatürüne önemli bir katkı sunmaktadır. Çalışma, elitliğin nasıl üretildiği kadar, nasıl kalıcı hâle geldiğini de okul içi etkileşimler üzerinden analiz etmektedir.

Kuramsal Çerçeve: İnsan Sermayesi, Sosyal Ağlar ve Getirilerin Heterojenliği

Klasik insan sermayesi teorisi (Becker, 1964), eğitimi bireysel bir yatırım olarak ele alır ve bu yatırımın getirilerinin homojen olduğu varsayımına dayanır. Oysa daha yeni literatür, eğitimin getirilerinin sosyal bağlamdan, kurumsal düzenlemelerden ve bireyler arası etkileşimlerden bağımsız olmadığını vurgulamaktadır. Sosyal ağlar bu noktada iki temel kanal üzerinden işlev görür:

- **(i) bilgi aktarımı** (üniversite başvuru stratejileri, ders ve program seçimi, kariyer beklentileri) ve
- **(ii) sinyal üretimi** (öğretmen değerlendirmeleri, referanslar, beklentiler ve yönlendirmeler).

Cattan ve arkadaşları, okul içi sosyal ağların her iki kanaldan da etkili olduğunu, ancak bu etkilerin sosyoekonomik

kökene göre belirgin biçimde asimetrik dağıldığını göstermektedir. Böylece eğitim yatırımlarının marjinal getirilerinin, bireyin kontrolü dışındaki sosyal kompozisyona bağlı hâle geldiği ortaya konmaktadır.

Veri ve Yöntem: Eşit Kurumlar, Farklı Sonuçlar

Norveç örneği, bu analizi metodolojik açıdan özellikle güçlü kılmaktadır. Üniversite eğitiminin ücretsiz olması, merkezî ve objektif yerleştirme mekanizmalarının bulunması ve aile bağlarına dayalı ayrıcalıkların (*legacy admissions*) yokluğu, gözlemlenen eşitsizliklerin piyasa dışı avantajlardan değil, sistemin kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığını ayırt etmeyi mümkün kılar.

Çalışma, kapsamlı idari veriler aracılığıyla öğrencilerin aile geçmişlerini, lise dönemindeki akran kompozisyonlarını, hem merkezî sınavlar hem öğretmen değerlendirmelerinden oluşan notlarını ve üniversite yerleştirme sonuçlarını birlikte analiz etmektedir. Bu yapı, okul ağlarının nedensel etkilerini ayırtırmaya imkân tanımaktadır.

Temel Bulgular: Akran Etkisi Var, Ancak Asimetrik

Analizin temel bulgusu açıktır: Elit ailelerden gelen öğrencilerle aynı okul ortamında bulunmak, elit üniversiteye giriş olasılığını artırmaktadır. Ancak bu artış tüm öğrenciler için eşit değildir. Yüksek sosyoekonomik statüye (SES) sahip öğrenciler, elit akranlardan güçlü biçimde faydalanırken, düşük sosyoekonomik statüye sahip öğrenciler için bu fayda oldukça sınırlı kalmaktadır.

Bu sonuç, eğitim sisteminin yalnızca fırsatları dağıtmadığını, aynı zamanda bu fırsatlardan kimlerin ne ölçüde yararlanabileceğini de belirlediğini göstermektedir. Başka bir deyişle, sosyal ağlar eşitsizliği azaltan değil, belirli koşullar altında yeniden üreten bir mekanizma hâline gelebilmektedir.

Ekonomik Mekanizma: Çaba Artarken Getiri Neden Düşüyor?

Çalışmanın en çarpıcı katkılarından biri, çaba-getiri ilişkisinin nasıl ters yüz edildiğini göstermesidir. Düşük sosyoekonomik statüye sahip öğrenciler, elit akranlarla aynı ortamda bulunduklarında daha fazla çalışmakta ve merkezî, kör değerlendirmeye dayalı sınavlarda daha iyi performans göstermektedir. Bu durum, insan sermayesi birikiminin fiilen arttığını göstermektedir.

Buna karşın aynı öğrenciler, sınıf içi sıralamalarda geriye düşmekte ve öğretmen değerlendirmelerinde görece olarak daha düşük notlar almaktadır. Bu olgu, bağıl değerlendirme (*relative grading*) mekanizmasının bir sonucudur. Elit öğrencilerin yoğun olduğu sınıflarda “ortalama” yukarı çekilmekte ve öğretmen notları, özellikle düşük SES’e sahip öğrenciler aleyhine bir sinyal bozulmasına yol açmaktadır.

Ekonomik açıdan bu durum, insan sermayesi yatırımının marjinal getirisinin bireysel çabadan ziyade, sosyal çevrenin etkisiyle belirlendiğini ifade eder. Yatırım yapılmasına rağmen piyasa, bu yatırımı doğru biçimde fiyatlandıramamaktadır.

Bilgi-Sinyal Uyumsuzluğu ve Algısal Eşikler

Çalışma, düşük SES'e sahip öğrencilerin yalnızca daha az bilgiye değil, daha zayıf sinyallere sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Akademik bilgi ve performans artmasına rağmen, öğretmen değerlendirmeleri ve yönlendirmeler bu artışı aynı ölçüde yansıtmamaktadır. Böylece klasik bir **bilgi-sinyal uyumsuzluğu** ortaya çıkmaktadır. Bilgi artar, ancak sinyal güçlenmez.

Bu noktada elit üniversitelere erişimde belirleyici olan unsur, performansın kendisi değil, nasıl algılandığı ve nasıl kodlandığıdır.

Makro Düzey Sonuç: Sosyal Hareketlilik Neden Sınırlı Kalıyor?

Bu mikro mekanizmalar bir araya geldiğinde, makro düzeyde önemli bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Eğitim sistemi yukarı yönlü hareketliliği tamamen engellememekte; ancak elitliğin tepe noktasındaki yoğunlaşmayı da kalıcı biçimde azaltamamaktadır. Sistem “ilk kuşak elitler” üretirken aynı zamanda elit statünün nesiller arası sürekliliğini yeniden pekiştirmektedir.

Bu bulgu, eğitim yoluyla eşitsizliği azaltmaya yönelik politikaların neden sıklıkla beklenen etkiyi yaratamadığını açıklayan güçlü bir iktisadi çerçeve sunmaktadır.

Politika Çıkarımı: Erişim Yetmez, Mekanizma Tasarımı Şarttır

Çalışmanın temel politika mesajı nettir: Eğitimde eşit erişim, eşit sonuç üretmez. Eğer değerlendirme sistemleri bağlı olarak çalışıyor, sosyal ağlar bilgi ve sinyal üretiminde belirleyici rol oynuyor ve düşük SES'e sahip öğrencilerin bu ağlardan elde ettiği getiriler sınırlı kalıyorsa, politika yapıcılar yalnızca “kapıyı açmakla” yetinemez. Bu nedenle politika yapıcılar, erişim fırsatlarını sağlamakla kalmayıp bu fırsatların ardındaki dinamikleri de dikkatle analiz edip tasarlamakla yükümlüdür.

Sonuç: Elitlik Bir Yatırım mı, Yoksa Bir Ekosistem mi?

Bu çalışma, elitliğin bireysel bir yatırımın doğal sonucu olmaktan ziyade, kurumsal ve sosyal bir ekosistemin ürünü olduğunu göstermektedir. Okul ağları, öğretmen beklentileri ve değerlendirme mekanizmaları, insan sermayesinin ekonomik getirisini yeniden şekillendirmektedir.

Dolayısıyla elit üniversitelere giden yol yalnızca ders kitaplarından, sınavlardan ve bireysel çabadan geçmez. Bu yol aynı zamanda sınıf içi etkileşimlerden, görünmeyen ağlardan ve sessiz varsayımlardan geçer.

Kaynak: Cattan, S., Salvanes, K. G. & Tominey, E. 2025. First-Generation Elite: The Role of School Social Networks. *American Economic Review*, 115(12), 4369-4403. DOI: 10.1257/aer.20230582

Kalkınmanın Biyolojik Bedeli ve “Yorgunluk Ekonomisi”

CEO Stress, Aging, and Death

Finans literatürü, uzun süre yüksek profilli yönetsel pozisyonları ağırlıklı olarak **ücret-teşvik-performans** ilişkisi çerçevesinde ele almış ve yönetsel emeği rasyonel sözleşmelerle parasal ödüller üzerinden analiz etmiştir. Borgschulte, Guenzel, Liu ve Malmendier (2025) ise bu yerleşik yaklaşımı genişleterek yöneticilik faaliyetinin çoğu zaman göz ardı edilen bir boyutuna odaklanmaktadır: **iş kaynaklı stresin biyolojik yaşlanma ve mortalite üzerindeki nedensel etkisi**. Çalışmanın merkezinde yer alan araştırma sorusu yalın olmakla birlikte iktisadi açıdan önemli sonuçlar ortaya koymaktadır: **Ekonomik krizler yalnızca firmaların bilançolarını değil, aynı zamanda yöneticilerin sağlığını da derinden etkiler mi?** Bu soru, finansal performans analizini insan sağlığı ve biyolojik yıpranma ile ilişkilendirerek literatürde yeni bir kavramsal alan açmaktadır.

Kuramsal Çıkış: Ajans Sorununa Sağlık Maliyeti Boyutunun Eklenmesi

Bu çalışma, geleneksel ajans problemine ilişkin yerleşik yaklaşımların çoğunlukla

analizin dışında bıraktığı kritik bir unsuru merkeze almaktadır: yöneticinin sağlık durumu ve öznel iyi oluşu. Geleneksel ajans modeli, yöneticinin hissedarlar aleyhine özel fayda elde etme potansiyeline odaklanırken yönetsel emeğin biyolojik ve psikolojik maliyetlerini büyük ölçüde ihmal etmektedir. Oysa iş talebinin yoğunlaştığı ve kurumsal izleme baskısının arttığı ortamlarda, yöneticinin sağlık ve iyi oluş düzeyi anlamlı biçimde gerilemekte; böylece yüksek performans sistemi, parasal teşviklerin yanı sıra sağlık kaybı üzerinden de “ödenen” bir maliyet üretmektedir. Bu perspektif, kurumsal yönetimi salt verimlilik ve kârlılık ölçütleriyle sınırlamayıp örgütsel yapıları dayanıklılık (*resilience*) ve uzun dönemli beşerî sürdürülebilirlik ekseninde yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Tanımlayıcı Varyasyon: Stresin Dışsallaştırılması ve Nedensel Tanımlama

Makale, “stres” kavramını doğrudan biyomedikal göstergeler (örneğin kortizol düzeyleri) üzerinden ölçmek yerine, iktisat literatüründe iyi tanımlanmış dışsal şoklar

aracılığıyla operasyonelleştirmekte ve bu sayede güçlü bir nedensel tanımlama stratejisi kurmaktadır. Bu yaklaşım, yöneticinin bireysel özelliklerinden veya öznel stres algılarından kaynaklanabilecek içsellik sorunlarını asgariye indirmeyi amaçlamaktadır.

İlk olarak, endüstri düzeyinde finansal sıkıntı şokları (*distress*) ele alınmaktadır. Medyan firmanın iki yıllık hisse senedi getirisinin %30'un üzerinde gerilediği durumlarda, ilgili endüstri "sıkıntıda" olarak sınıflandırılmaktadır. Bu tür şoklar, CEO'nun kontrol alanı dışında gerçekleşmekte; buna karşın yönetsel iş yükünü, kriz yönetimi sorumluluğunu ve performans baskısını belirgin biçimde artırmaktadır. Dolayısıyla bu kanal, iş talebini geçici fakat yoğun bir biçimde yükselten dışsal bir stres kaynağı işlevi görmektedir.

İkinci olarak, kurumsal izleme mekanizmalarını zayıflatan *anti-takeover* düzenlemeleri, özellikle *business combination* (BC) yasaları, tanımlayıcı varyasyonun ters yönlü bileşenini oluşturmaktadır. 1980'lerden itibaren ABD eyaletlerinde kademeli olarak yürürlüğe giren bu düzenlemeler, düşmanca devralmaları zorlaştırarak CEO'ları piyasa disiplininin kısmen yalıtmakta; böylece izleme baskısını ve buna bağlı iş talebini azaltmaktadır. Bu kanal, stres üzerinde aşağı yönlü etki yaratan kurumsal bir karşı-şok niteliği taşımaktadır.

Bu ikili kurgu metodolojik açıdan kritik önemdedir. Bir yandan geçici finansal şoklar aracılığıyla iş talebi ve stres düzeyi yükseltilirken, diğer yandan kurumsal koruma mekanizmaları yoluyla bu talep azaltılmaktadır. Böylece "stres → sağlık"

ilişkisi, aynı nedensel zincirin iki zıt yönü üzerinden eş zamanlı olarak sınanmakta; elde edilen bulguların yorum gücü ve iktisadi güvenilirliği önemli ölçüde artırılmaktadır.

Ölçüm Yeniliği: "Görünen Yaş" (Apparent Age) Üzerinden Sağlığın Operasyonelleştirilmesi

Çalışmanın literatüre en özgün katkılarından biri, sağlık çıktısını yalnızca ölüm gibi nihai sonuçlar üzerinden değil, yüz fotoğraflarından türetilen "görünen yaş" (*apparent age*) göstergesi aracılığıyla ölçmesidir. Bu amaçla yazarlar, 2006 yılı *Fortune 1000* listesinde yer alan CEO'lara ait 3.002 yüz görüntüsünü, derin öğrenme tabanlı sinir ağı algoritmaları kullanarak analiz etmektedir. Elde edilen "görünen yaş" tahminleri, bireyin kronolojik yaşıyla karşılaştırılmakta; iki değer arasındaki fark (*age gap*) biyolojik yaşlanma ve genel sağlık durumu için bir belirteç olarak yorumlanmaktadır. Bu yaklaşım, tıp ve epidemiyoloji literatüründe görünen yaştan mortalite riski ve sağlık sonuçlarıyla güçlü biçimde ilişkili olduğuna dair bulgulara dayandırılmaktadır.

Metodolojik açıdan kritik olan nokta, yüz görüntülerine ilişkin heterojenliğin sonuçları bozma potansiyelinin sistematik biçimde ele alınmasıdır. Fotoğraflardaki ışık koşulları, yüz ifadesi (gülümseme, mimik), poz, çözünürlük ve görüntü kalitesi gibi unsurlar, çok sayıda teknik özellik üzerinden kodlanmakta ve ampirik modellerde kontrol edilmektedir. Buna ek olarak, CEO sabit etkilerinin kullanılması yoluyla kişi-içi karşılaştırmalar yapılmakta; böylece bireyler arası değişmeyen yüz özelliklerinden kaynaklanabilecek yanlılıklar

asgariye indirilmektedir. Bu çok katmanlı ölüm stratejisi, görünen yaş göstergesinin biyolojik yaşlanmayı yansıtan güvenilir bir sağlık ölçütü olarak kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

Temel Bulgular: Stresin Yaşlandırıcı Etkisi ve Kurumsal Korumanın Sağlık Getirisi

Çalışmanın ampirik bulguları, stres-sağlık ilişkisini üç tamamlayıcı düzeyde ortaya koymaktadır. Bu çok katmanlı bulgu seti, yönetsel stresin biyolojik maliyetine ilişkin iddiayı basit bir korelasyonun ötesine taşıyarak kurumsal şoklar üzerinden tanımlanan nedensel bir çerçeve içinde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

- İlk olarak, kriz koşulları ile görünen yaş arasındaki ilişki incelenmektedir. Büyük Resesyon döneminde endüstri düzeyinde finansal sıkıntıya maruz kalan CEO'lar, farklar farkı (*difference-in-differences*) tasarımı altında, krizle doğrudan karşılaşmayan benzer yöneticilere kıyasla yaklaşık 0,8-1 yıl daha yaşlı görünmektedir. Bu etki geçici bir sapma olmaktan ziyade zaman içinde birikmekte; kriz sonrası yıllarda daha da belirginleşerek özellikle 2012'den sonra 1-1,2 yıla yaklaşan bir yaşlanma farkına dönüşmektedir. Bu bulgu, ekonomik stresin yalnızca anlık değil, kümülatif biyolojik etkiler yarattığını göstermektedir.
- İkinci olarak, kriz koşullarının mortalite üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. 1975'ten itibaren derlenen CEO ölüm verileri kullanılarak gerçekleştirilen *hazard* modelleri, endüstri düzeyinde

finansal sıkıntının CEO'ların ölüm riskini istatistiksel olarak anlamlı biçimde artırdığını ortaya koymaktadır. Tahminler, bu artan riskin ortalama olarak yaklaşık 1,1 yıllık bir yaşam süresi kaybına karşılık geldiğini göstermektedir. Böylece stresin etkisi, yalnızca biyolojik yaşlanma göstergelerinde değil, nihai sağlık çıktısı olan mortalite üzerinde de tutarlı biçimde gözlemlenmektedir.

- Üçüncü olarak, kurumsal izleme baskısının azalmasının sağlık üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. *Anti-takeover* düzenlemeleri, özellikle *business combination* (BC) yasalarıyla birlikte, piyasa disiplininin ve izleme yoğunluğunun görece zayıfladığı dönemlerde görev yapan CEO'ların mortalite riskinin anlamlı biçimde düştüğü görülmektedir. Bu düşüş, ortalama olarak yaklaşık iki yıllık bir yaşam süresi artışı ile tutarlı sonuçlar vermektedir. Bu bulgu, stresin biyolojik maliyetine ilişkin argümanın simetrik bir doğrulamasını sunmakta; stres artırıcı şokların sağlık üzerinde olumsuz, stres azaltıcı kurumsal düzenlemelerin ise olumlu etkiler yarattığını göstermektedir.

Bu üçlü bulgu seti birlikte değerlendirildiğinde, çalışma stresin biyolojik maliyetini rastlantısal bir ilişki olarak değil, kurumsal ve ekonomik şoklar yoluyla işleyen nedensel bir mekanizma olarak ortaya koymaktadır. Böylece yönetsel emeğin maliyeti, ücret ve teşviklerle sınırlı kalmayıp ölçülebilir sağlık sonuçları üzerinden de tanımlanabilir hâle gelmektedir.

“Hız Ekonomisi”nde Sağlık, Gizli Bir Üretim Faktörüdür

Çalışmanın daha geniş iktisadi önemi, CEO’ları bilinçli biçimde uç bir gözlem grubu olarak konumlandırmasına dayanmaktadır. Yüksek gelir düzeyine sahip, işsizlik riskiyle karşı karşıya kalmayan ve maddi açıdan finansal şoklara görece yalıtılmış bu grup üzerinden yapılan analiz, sağlık üzerindeki etkilerin gelir kaybı, iş güvencesizliği ya da yoksulluk gibi klasik karıştırıcı faktörlerden arındırılarak izole edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu metodolojik tercih, güçlü bir iktisadi çıkarıma zemin hazırlamaktadır: Finansal stres, düşük gelirli grupların kırılganlığına özgü bir olgu olmayıp statüden bağımsız olarak insan bedenine işleyen genel bir sağlık belirleyicisidir. Yüksek yönetsel konum dahi bu biyolojik etkiden muafiyet sağlamamaktadır.

Bu çerçevede çalışma, giderek hızlanan ve sürekli kriz yönetimi mantığıyla işleyen mevcut ekonomik düzen için “yorgunluk ekonomisi” olarak adlandırılabilir iki temel iktisadi sonuç üretmektedir.

- Birincisi, performans sisteminin biyolojik dışsalılığıdır. Firma değerindeki düşüşler ve artan rekabet baskısı, hem hissedar refahını hem de karar alma süreçlerinin merkezinde yer alan yöneticilerin sağlık durumunu olumsuz etkilemektedir. Bu sağlık maliyeti muhasebe kayıtlarında yer almaz; ancak toplam refah ve uzun dönemli verimlilik açısından gerçek ve ölçülebilir bir kayıp niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla performansın toplumsal maliyeti, finansal göstergelerin ötesine geçmektedir.

- İkincisi, “kalkınmanın biyolojik bedeli” kavramıdır. Rekabet yoğunluğu, izleme mekanizmaları ve sürekli kriz yönetimi gereksinimi arttıkça emek sadece zamanı ve bilişsel kapasiteyi değil, aynı zamanda biyolojik rezervleri de tüketmektedir. Bu durum, ekonomik büyümeyi salt üretim ve verimlilik artışıyla tanımlayan yaklaşımları yetersiz kılmakta; büyüme tartışmasını insan sağlığı ve dayanıklılığı üzerinden yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Böylece çalışma, sürdürülebilirlik tartışmalarına insan sağlığını merkeze alan yeni bir analitik pencere açmaktadır.

Sonuç: Ekonomi Yüzlerde Okunur

“CEO Stress, Aging, and Death” çalışması, finans literatüründe yaygın olan analiz düzlemini genişleterek ekonomik süreçleri ilk kez sistematik biçimde biyolojik bir bağlama taşımaktadır. Bulgular, piyasa kaynaklı şokların ve kurumsal izleme baskısının soyut finansal göstergelerle sınırlı kalmadığını, yöneticilerin yüz ifadelerine, biyolojik yaşlanma hızına ve nihayetinde yaşam süresine yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, CEO’lara ilişkin “ilginç bir ampirik bulgu” olmanın ötesine geçerek modern üretim ve rekabet sistemlerinin insan bedeni üzerinde bıraktığı izleri ölçen bütüncül bir analitik çerçeveye sunmaktadır.

Genel olarak sonuçlar, ekonomik büyüme ve kurumsal rekabetin kuramsal olarak sürdürülebilir biçimde tasarlanabileceğini, ancak bu süreçlerde insan bedenini sınırsız bir uyum mekanizması olarak varsaymanın iktisadi açıdan hatalı

olduğunu göstermektedir. Belirli koşullar altında, sistemin gerçek maliyetleri bilanço kalemlerinin ötesinde, bireylerin biyolojik yıpranmasında görünür hâle gelmektedir. Bu nedenle bazı dönemlerde ekonomik performansın en anlamlı göstergesi, finansal tablolardan ziyade ekonomik düzenin insan sağlığında bıraktığı biyolojik etkilerdir.

Kaynak: Borgschulte, M., Guenzel, M., Liu, L. & Malmendier, U. (2025). CEO stress, aging, and death. *The Journal of Finance*, 80(6), 3401-3442. <https://doi.org/10.1111/jofi.13497>

GENEL

Eşitsizlik Nerede Üretilir?

Bu raporda incelenen çalışmalar, eşitsizliğin gündelik etkileşimler ve kurumsal refleksler aracılığıyla sistematik biçimde üretildiğini ortaya koymaktadır. Eşitsizlik; bir telefonun kime gittiği, sosyoekonomik statü temelli sosyal ağların kimin lehine bilgi ve sinyal ürettiği ve ekonomik stresin insan bedeninde bıraktığı izler gibi göstergelerde görünür olmaktadır. Ortak bulgu şudur: Formel eşitlik koşulları sağlansa bile mekanizmalar eşitlikçi değilse sonuçlar da eşit hâle gelmemektedir.

İş gücü piyasasında eşit istihdam, annelere yönelen dışsal talepler nedeniyle fiilen kesintiye uğrayabilmektedir. Eğitimde eşit erişim, sosyal ağlar yoluyla farklı hızlarda

ilerleyen getiriler üretebilmektedir. Finansal sistemde yüksek performans ve rekabet, biyolojik yıpranma üzerinden görünmeyen bir sağlık maliyeti yaratabilmektedir. Bu nedenle eşitsizlikle mücadele, söz konusu sessiz, gündelik ve kurumsallaşmış mekanizmaların fark edilmesi ve yeniden tasarlanmasıyla mümkündür.

Sonuç olarak, bu üç çalışma birlikte şu temel iktisadi içgörüye işaret etmektedir: Eşitsizlik çoğu zaman belirgin bir engel olarak değil, farklı hızlarda işleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistemleri görünür kılmak, eşitsizliği azaltmanın ilk ve vazgeçilmez adımıdır.

